

IK ZAL DE WERELD NOOIT MEER ZIEN

AHMET ALTAN

Ik zal de wereld nooit meer zien

Aantekeningen uit de gevangenis

Vertaald uit het Turks door
Hamide Doğan

2019

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2018 Ahmet Altan

Copyright Nederlandse vertaling © 2019 Hamide Doğan

Oorspronkelijke titel *Dünyayı Bir Daha Görmeyeceğim*

Omslagontwerp bij Barbara

Vormgeving binnenwerk Aard Bakker, Amsterdam

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 4440 5

NUR 320

debezigebij.nl

Eén zin

Ik werd wakker.

Er werd aan de deur gebeld.

Ik keek meteen naar de digitale klok tegenover me... De cijfers 05:42 knipperden.

‘Het is de politie,’ zei ik.

Net als alle dissidenten in het land ging ik iedere avond naar bed terwijl ik erop bedacht was dat er ’s ochtend aangebeeld zou worden.

Ik wist dat ze zouden komen.

Ze waren gekomen.

Ik had zelfs kleding klaargelegd voor de politie-inval en wat daarop zou volgen.

Een wijde, zwartlinnen broek die vanbinnen met een lint werd aangehaald zodat er geen riem nodig was, zwarte enkel-sokken, zachte, comfortabele sportschoenen, een T-shirt van fijn katoen en een donker overhemd.

Ik trok mijn ‘inval-kleding’ aan en liep naar de deur.

Ik keek door het kijkgaatje.

Op de overloop stonden politiemannen van de antiterreur-eenheid in vesten die alleen tijdens invallen gedragen worden en waar op borsthoogte in hoofdletters ‘TEM’ stond geschreven. Ze waren met zes man.

Ik deed de deur open.

‘We hebben een bevel voor huiszoeking en arrestatie,’ zeiden ze terwijl ze naar binnen liepen.

Ze lieten de deur open.

Ze zeiden dat ze ook een arrestatiebevel hadden voor mijn broer, Mehmet Altan, die in dezelfde flat woonde, dat een tweede team voor zijn deur stond, maar dat er niet werd open-gedaan.

Toen ik vroeg naar welk huisnummer ze waren gegaan, bleek dat ze voor een verkeerde deur stonden.

Ik belde Mehmet.

‘We hebben bezoek,’ zei ik. ‘Doe de deur open.’

Nadat ik had opgehangen reikte een van de agenten naar mijn telefoon. ‘Geef die maar aan mij,’ zei hij en hij nam hem in.

Ze verspreidden zich door de woning en begonnen te zoeken.

De zon kwam op.

De zonnestralen die vanachter de heuvels tevoorschijn kwamen verspreidden paarse, rode en lila golven door de hemel, die leek op een wit rozenblad.

Een vredige septemberochtend ontwaakte, zich niet bewust van het gebeuren in mijn huis.

Terwijl de politiemannen het huis doorzochten, zette ik thee-water op.

‘Willen jullie thee?’ vroeg ik.

Ze zeiden dat ze niet hoefden.

De stem van mijn vader nabootsend zei ik: ‘Het is geen omkoperij. Jullie kunnen gerust drinken.’

Exact vijfenveertig jaar geleden, op een ochtend als deze, waren ze ons huis binnengevallen om mijn vader te arresteren.

Mijn vader had ze koffie aangeboden en toen ze het hadden afgewezen had hij lachend gezegd: ‘Het is geen omkoperij. Jullie kunnen gerust drinken.’

Wat ik meemaakte was geen déjà vu.

Het was een herhaling van dezelfde werkelijkheid.

Omdat dit land zich te traag door de geschiedenis heen beweog om de tijd vooruit te laten gaan keert hij terug en vouwt zich dubbel.

Vijfenveertig jaar later was de tijd teruggekeerd naar dezelfde ochtend.

In een vijfenveertig jaar durende ochtend was mijn vader overleden, ik was ouder geworden, maar de dageraad en de inval waren niet veranderd.

Mehmet verscheen in de deuropening met een glimlach die me altijd gerust wist te stellen. Hij werd omringd door politiemannen.

We namen afscheid.

De politiemannen namen Mehmet mee.

Ik schonk thee in voor mezelf. Ik deed muesli in een kom en goot er melk overheen. Ik ging zitten op een gemakkelijke stoel, dronk mijn thee, at van mijn muesli en wachtte tot de politiemannen klaar waren met zoeken.

Het was stil in huis.

Er waren geen andere geluiden dan die van de meubels die de zoekende agenten verschoven.

Ze vulden stevige plastic zakken met de twee decennia oude computers waarvan ik het niet over mijn hart kreeg om ze weg te doen omdat ik er een aantal van mijn romans op had geschreven, de door de jaren heen verzamelde ouderwetse diskettes en de laptop die ik nu gebruikte.

‘Laten we gaan,’ zeiden ze.

Ik pakte de tas waarin ik extra kleding en een paar boeken had gestopt.

We verlieten het gebouw en stapten in de burgerwagen van de politie die voor de deur wachtte.

Ik ging zitten met mijn tas op schoot.

De deuren gingen dicht.

Men zegt dat dode mensen niet weten dat ze dood zijn. Volgens de islamitische overlevering zou de overledene nadat zijn lichaam in een graf is geplaatst, er aarde overheen is gegooid en de mensen uiteen zijn gegaan, op willen staan en terugkeren naar huis. Pas wanneer hij tijdens zijn poging om zich op te richten zijn hoofd stoot tegen het deksel van de kist zou hij beseffen dat hij dood is.

Toen de deuren dicht sloegen, stootte mijn hoofd tegen het deksel van de kist.

Ik kon de deur van die auto niet openen en uitstappen.

Ik kon niet terug naar huis.

Nooit meer zou ik de vrouw van wie ik hou kunnen kussen, mijn kinderen omhelzen, mijn vrienden ontmoeten, door de straten lopen, ik zou geen werkkamer hebben, geen schrijfmachine, geen boekenkast waar ik een boek uit kon pakken, ik zou niet kunnen luisteren naar een vioolconcert, op reis gaan, rondstruinen door boekhandels, brood kopen bij de bakker, ik zou de zee niet kunnen zien, kijken naar een boom, of de geur van bloemen, gras, regen, aarde ruiken, ik zou niet naar de bioscoop kunnen gaan, nooit meer ei met worst kunnen eten, een glas wijn kunnen drinken, ik zou geen vis kunnen bestellen in een restaurant, de zonsopkomst zien, ik zou niemand kunnen bellen, niemand zou mij kunnen bellen, ik zou nooit meer zelf een deur kunnen openen, ik zou nooit meer wakker worden in een kamer met gordijnen.

Zelfs mijn naam zou veranderen.

Ahmet Altan zou gewist worden en vervangen door de naam in het officiële register, Ahmet Hüsrev Altan.

Wanneer ze naar mijn naam zouden vragen zou ik antwoorden met ‘Ahmet Hüsrev Altan’, wanneer ze zouden vragen naar mijn verblijfplaats zou ik het nummer van een cel geven.

Voortaan zouden anderen beslissen over mijn doen en laten, over waar ik zou blijven, waar ik zou slapen, hoe laat ik zou opstaan, hoe mijn naam zou luiden.

Ik zou altijd bevelen krijgen.

‘Stop’, ‘loop’, ‘kom binnen’, ‘doe je armen omhoog’, ‘trek je schoenen uit’, ‘zwijg’.

De politiewagen reed met grote snelheid.

Het was de eerste dag van een twaalf dagen lange vakantie vanwege de religieuze feestdagen. Veel mensen in de stad, inclusief de openbaar aanklager die ons liet oppakken, waren op vakantie.

De straten waren verlaten.

De politieman die naast me zat stak een sigaret op.

Vervolgens hield hij me het pakje voor.

Ik schudde mijn hoofd en sloeg het af met een glimlach: ‘Ik rook alleen wanneer ik gespannen ben.’

Ik weet niet waar deze zin vandaan kwam. In geen enkel hoekje van mijn bewustzijn was ik het besluit tot zo'n zin tegengekomen. Een zin die een onoverbrugbare afstand schiep tussen zichzelf en de werkelijkheid, die deze werkelijkheid ontkende, er de spot mee dreef. Terwijl ik transformeerde in een armzalig insect, gevangen in het web van een giftige spin, niet eens in staat om de deur van de auto waarin ik me bevond te openen, het recht was kwijtgeraakt om te beslissen over mijn toekomst, en zelfs de zeggenschap over mijn naam.

Alsof er 'iemand' in mij zat van wie ik niet echt kon zeggen dat 'ik' het was, maar aangezien hij met mijn mond en mijn stem sprak was hij toch een deel van mij, iemand die terwijl hij in een politiewagen werd weggevoerd om in een ijzeren kooi gestopt te worden zei dat hij alleen rookte wanneer hij 'gespannen' was.

Die ene zin had op slag alles veranderd.

Hij had de werkelijkheid in tweeën gedeeld, zoals een scherp samoeraizwaard met één beweging een in de lucht geworpen zijden sjaal in tweeën snijdt.

Aan de ene kant was er een lichaam dat bestond uit vlees, botten, bloed, spieren en zenuwen, dat vast was komen te zitten, aan de andere kant was er een geest die zich niets aantrok van wat dat lichaam allemaal overkwam, die er de spot mee dreef, die boven alles wat hij meemaakte en nog ging meemaken stond, die geloofde onaantastbaar te zijn en het daardoor ook was.

Net als Julius Caesar bij het beleg van het fort Alesia, die na het bericht dat een groot leger de kasteelinwoners te hulp zou

komen meteen twee hoge muren liet bouwen, waardoor niemand het kasteel kon verlaten of betreden, had ik met één zin twee hoge muren opgeworpen en voorkomen dat de gevaren van het leven naar binnen konden, samenkwamen met de opgehoopte angsten in de diepe krochten van het bewustzijn en mij verpletterden met gevoelens van angst en radeloosheid.

Ik realiseerde me eens te meer dat wanneer je wordt geconfronteerd met een realiteit die je leven volledig overhoophaalt, die realiteit je alleen als een vloedgolf kan meesleuren wanneer je het hoofd ervoor buigt en je gedraagt zoals van je verwacht wordt.

Als iemand die in de troebele, woeste golven van de werkelijkheid geworpen is, kan ik makkelijk zeggen dat ‘slachtoffers’ van de realiteit ‘verstandige’ mensen zijn die geloven dat ze zich in overeenstemming met de werkelijkheid moeten gedragen.

Gebeurtenissen, gevaren en de werkelijkheid om je heen verlangen bepaalde woorden en handelingen van je. Wanneer je weigert je naar verwachting te gedragen, wanneer je het onverwachte doet en zegt, zal de werkelijkheid zelf in verwarring raken en te pletter slaan tegen de dwarse stuwdammen van je geest. Dan verover je de macht om van die brokstukken een nieuwe werkelijkheid te creëren in de veilige havens van je geest.

De kunst is het onverwachte te doen en te zeggen.

Wanneer je dat kunt en neerkijkt op de pijl van het lot die gericht is op je lichaam, dan kun je net als de jonge luitenant in het onvergetelijke verhaal ‘Het schot’ van Poesjkin de kersen

die je in je hoed hebt gedaan met plezier eten wanneer er een geweer op je hart is gericht, of net als Borges antwoorden met ‘mijn leven’ wanneer een rover in een verlaten steegje plotse-ling tegenover je staat en zegt ‘je geld of je leven’.

Je kunt onoverwinnelijk worden.

Ik weet nog steeds niet hoe ik die zin heb kunnen zeggen die mijn houding tegenover alles wat me overkwam veranderde, uit welke mysterieuze bron die zin ontsprong.

Wat ik weet is dat er ‘iemand’ ergens in mij zat verstopt die toen ik in de politieauto werd meegevoerd kon zeggen dat hij alleen rookte wanneer hij ‘gespannen’ was. Die ‘iemand’ moet zijn gevormd door vele stemmen, gelach, regels, zinnen en pijn.

Als ik mijn vader niet had zien lachen toen hij vijfenveertig jaar geleden werd weggevoerd in een politieauto, als ik niet van mijn vader had gehoord dat de gezant van Carthago zijn hand in het vuur had gestoken toen hij werd bedreigd met marteling, als ik niet had geweten dat Seneca zijn vrienden om hem heen troostte terwijl hij op bevel van Nero in een kuip met warm water zijn polsen doorsneed, als ik niet had gelezen dat Saint-Just, nog maar zesentwintig jaar oud, op de avond voor hij het schavot van de guillotine beklom in zijn laatste brief had geschreven ‘de omstandigheden zijn alleen moeilijk wanneer je je verzet om het graf in te gaan’, dat Epic-tetus heeft gezegd ‘al is ons lichaam tot slaaf gemaakt, onze geest kan vrij blijven’, als ik niet de kennis had gehad dat Boëthius zijn bekendste werk in een dodencel had geschreven, dan zou ik bang zijn geworden van de realiteit die me insloot in die politieauto. Ik zou de kracht niet hebben gevonden om

er de spot mee te drijven en haar te vermorzelen. Ook had ik die zin niet kunnen zeggen met een verborgen lach die vanuit mijn longen naar mijn lippen steeg. Ik zou van ellende ineengekrompen zijn.

Maar 'iemand' – ik neem aan dat hij is ontstaan uit de stralende schaduwen van die geweldige doden – sprak en kreeg het voor elkaar om alles wat ik meemaakte te veranderen.

De werkelijkheid heeft me niet kunnen veroveren.

Ik heb de werkelijkheid veroverd.

Terwijl de politieauto met grote snelheid door de licht wordende straten reed, zette ik met een ontspannen beweging mijn tas op de grond en leunde achterover.

Toen we bij het politiebureau aankwamen reed de auto door een brede poort het complex in, via een kronkelige weg reed hij naar beneden.

Al afdalend werd het licht steeds zwakker en nam de duisternis toe.

Bij een afrit stopte de wagen.

We stapten uit.

We liepen door een deur.

We kwamen uit op een groot plein.

Dit hier was een ondergrondse wereld waar de mensen 'boven'

geen weet van hadden. Het rook er naar steen, zweet en vocht, en rukte iedereen die voorbij de op een bevroren zwavelbos lijkende vervuilde gele muren kwam los van de aardbodem.

In het monotone, rauwe licht van de naakte lampen droeg ieder de wassen matheid van de dood op zijn gezicht.

De politiemannen in burgerkleding wachtten de stervelingen op die van de aardbodem waren losgerukt.

Een gang leidde dieper naar binnen.

Tegen de muren lagen hopen plastic tassen die deden denken aan aangespoelde, vormeloze eigendommen van onfortuinlijke schipbreukelingen.

De politiemannen namen het lint uit de tailleband van mijn broek, mijn schoenveters, mijn horloge en mijn identiteitsbewijs in.

In deze donkere diepte, die als het verrotte deel van fruit vol maden uit het leven was gesneden, scheidde ze ons met iedere beweging, met ieder woord, ook van de wereld van de 'levenden'.

Slepend met mijn van veters ontdane schoenen volgde ik een politieman dieper de gang in.

De agent opende een stalen deur.

We liepen een heel smalle gang in waar een drukkende warmte je vastgreep als de klauwen van een wild dier.

In de gang was een rij cellen achter zware ijzeren tralies.

De cellen waren overbevolkt.

Mensen lagen op de grond.

Met hun lang gegroeide baarden, vermoeide ogen, blote voeten en bezwete lichamen leek het alsof de grenzen die hun wezen bepaalden waren gesmolten en ze waren getransformeerd in een enorme, bewegende massa van vlees.

Ze keken nieuwsgierig en gespannen.

De agent stopte me in een cel en deed de deur achter me op slot.

Net als de rest trok ik mijn schoenen uit en ging liggen. In die kleine cel vol mensen kon je nergens staan.

In een paar uur tijd had ik een afstand van vijf eeuwen overbrugd en was ik in de kerkers van de Inquisitie van de Middeleeuwen beland.

Ik glimlachte naar de agent die voor de cel stond en naar mij keek.

Wanneer je van buiten naar me keek was ik een oude, wit bebaarde Ahmet Hüsrev Altan, liggend in een ijzeren kooi zonder lucht of licht.

Maar dit was de werkelijkheid van hen die mij opsloten.

Ik had deze werkelijkheid veranderd.

Ik was een luitenant die vrolijk kersen at terwijl er een wapen op hem was gericht, ik was Borges die de rover die 'je geld of je leven' vroeg, antwoordde met 'mijn leven', ik was Caesar die muren liet bouwen om Alesia.

Want ik rook alleen wanneer ik 'gespannen' ben.

De eerste nacht in de kooi

Ik was heel even ingedommeld. Toen ik mijn ogen opende, lagen de kolonel in het veldbed tegenover mij en de kapitein ter zee in elkaar gekruld op een plastic hoes op de grond voor het veldbed te slapen.

De jonge dorpsleraar, die onder druk werd gezet om zijn vrienden te verraden, had zijn gebedskleed in de smalle ruimte tussen de twee veldbedden uitgespreid en was aan het bidden.

In het schemerdonker van de cel zag ik hem als een donkere schaduw vooroverliggen op het kleed.

Ik had al zo'n vierentwintig uur niet geslapen, ik was uitgeput. Al mijn botten deden zeer.

De lange, donkere schaduwen van de ijzeren tralies van de kooi waarin we waren opgesloten, sneden ons door ons gezicht, onze borstkas, onze benen en verdeelden ons in stukken.

In het koele licht dat vanuit de gang naar binnen scheen glansden de blote voeten van de kolonels als witte stenen.

De kolonel die tegenover me lag kreunde in zijn slaap.

Ik zat in een kooi.

In dit vochtige schemerdonker, in de scherpe schaduwen van de tralies die het halfdonker doorsneden, in het murmelende gebed van de jonge leraar die vooroverboog op het kleed, in de blote voeten van de kolonels die glansden als steen, in het gekreun tegenover mij, in al deze dingen was er iets wat veront-

rustender was dan de dood, iets wat leek op de onbewoonde, luchtledige ruimte tussen leven en dood, dat noch het leven noch de dood raakte.

We waren verdwenen in dat vacuüm.

Niemand kon ons horen. Niemand kon ons helpen.

Ik keek naar de muren.

Het was alsof ze dichterbij kwamen.

Opeens kreeg ik het gevoel dat de muren zich op ons zouden storten en ons zouden verslinden als vleesetende planten.

Ik slikte. Ik hoorde het schrapende geluid van mijn keel.

Er gebeurde iets met me.

Ik voelde een leger van spoken zich binnen in me roeren. Het was alsof dat beroemde leger van stenen standbeelden dat de Chinese keizer had laten maken om zijn eigen dood te begeleiden, in mij tot leven kwam. Ieder van hen droeg een andere angst, een ander gevoel van ontzetting.

Ik ging rechtop zitten en leunde met mijn rug tegen de muur.

De hitte streek als een harig beest langs mijn gezicht.

Mijn voorhoofd was bezweet.

Ik had moeite met ademen.